

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

-

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Positiiviset ry pitää esitystä ongelmallisena niiden vaikutusten vuoksi, joita sillä voi olla hiv-positiivisten potilaiden luottamukseen sosiaali ja terveydenhuoltoon sekä hoitoon hakeutumiseen. Huolimatta siitä, että ymmärrämme esityksen tavoitteena olevan vakavan väkivallan ennaltaehkäisy ja viranomaisten välisen tiedonkulun selkeyttäminen, katsomme, että esitys sisältää merkittäviä riskejä erityisesti hiv-positiivisille ihmisille.

Hiv on nykyisin hyvin hoidettavissa oleva pitkäaikais sairaus. Samanaikaisesti hiviin liittyy edelleen merkittävää stigmaa, tiedon puutetta, syrjinnän kokemuksia ja kokemus sairauden historiallisesta kriminalisoinnista. Tästä syystä sääntely, joka heikentää luottamusta sosiaali ja terveydenhuollon luottamuksellisuuteen, voi olla hiv-positiivisten kannalta erityisen haitallista.

Hiv hoito edellyttää pitkäaikaista, luottamuksellista hoitosuhdetta. Hiv on arkaluonteinen terveystieto. Hiv-positiivisia kuuluu myös ryhmiin, joilla on ennestään heikompi luottamus viranomaisiin, kuten eri vähemmistöihin kuuluvat, maahan muuttaneet ja päihteitä käyttävät. Avoimuuden ja luottamuksen heikkeneminen voi korostua, jos henkilöllä on esimerkiksi aiempaa rikostaustaa.

Suomessa hiv-positiivisten rikosoikeudellinen asema on parantunut ja lain tulkinta ajantasaistunut.

Hivin tartuttaminen tai tartunnalle altistaminen voi kuitenkin johtaa rikosoikeudelliseen vastuuseen Suomessa. Rikoslaisissa (luku 21) teko voidaan tulkita pahoinpitelyksi, törkeäksi pahoinpitelyksi tai vaaran aiheuttamiseksi. Oikeuskäytäntö on muuttunut osittain vuonna 2021: Toimiva lääkitys hyvällä hoitovasteella, joka estää tartunnan, poistaa rikosoikeudellisen vastuun.

Tästä huolimatta muutaman vuoden takaisessa kyselyssä lähes joka viides suomalainen hiv-positiivinen oli ollut kuluneen kolmen vuoden aikana huolissaan siitä, että joutuisi pidätetyksi tai syytteeseen hivin tartuttamisesta tai hiv-tartunnalle altistamisesta tai hivin kertomatta jättämisestä.

Ehdotettu ilmoitusvelvollisuus ja laajennettu tiedonluovutus poliisille voivat heikentää hiv-positiivisten kokemusta hoitosuhteen luottamuksellisuudesta. Tämä voi lisätä pelkoa, että hiv-positiivisen kertomia tietoja tulkitaan uhka arvion näkökulmasta tavalla, joka johtaa poliisiviranomaisen osallisuuteen.

Tämä pelko voi johtaa vähentyneeseen haluun hakeutua hiv testiin ja hoitoon, viivästyttää hoidon aloittamista, vähentää avoimuutta vastaanottotilanteissa ja heikentää hoitoon sitoutumista. Vaikutus syntyy usein jo epävarmuudesta ja ennakoivasta pelosta, eikä edellytä koettuja konkreettisia väärinkäytöstilanteita.

Hivin hoito on keskeinen kansanterveydellinen toimenpide. Tehokas lääkehoito estää viruksen tarttumisen. Hoitoon hakeutumisen tai siihen sitoutumisen heikentyminen lisää sekä yksilön sairastavuutta että tartuntariskiä väestötasolla.

4.2.1

Asiakastietolain 62 §:ssä on kyse uhkaavan tilanteen ilmoittamisesta poliisille ennen, kuin mitään rikosta on tapahtunut. Sen arviointi, kuinka monta rikosta asiakastietolain 62 §:n mukaisella ilmoitusoikeudella tai ehdotetulla ilmoitusvelvollisuudella on mahdollista estää, on haastavaa.

Kuten hallitus omassa esitysluonnoksessaankin toteaa, muutosehdotuksen todellinen hyöty on haastavaa, jollei jopa mahdotonta arvioida tai seurata. Riski siitä, että lääkäreihin, muuhun hoitohenkilökuntaan ja koko terveydenhoitojärjestelmään kohdistuva luottamus tulee häviämään, ja siten muutosehdotuksen negatiivinen vaikutus on huomattavasti todennäköisempää. Luottamusta lääkäreihin, salassapitojärjestelmään, tietoturvaan ja yksilön oikeuksiin ei saa riskeerata muutosedotuksella, minkä mahdollisista hyötyvaikutuksista ei ole selvää näyttöä ja minkä vaikutuksia ei voi edes arvioida.

4.2.3

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Perustuslain säännökset ovat aina tavallisen lain yläpuolella. Perustuslaissa säädettyjä yksityiselämän suojaa ei voi vähentää alemman tasoisella lailla. Kuten hallitus ehdotusluonnoksessaankin mainitsee, "yksityiselämän suojan lähtökohta on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä".

Lakiehdotuksessa keskitytään ainoastaan mahdollisen rikoksen estämiseen, ja siis mahdollisen uhrin asemaan. Sen sijaan lakiehdotus ei huomioi riskiä siitä, että ilmoitusvelvollisuus johtaa varmasti aiheettomiinkin epäilyksiin ja siten ihmisten asettamista ja leimaamista epäilyksi ilman perusteltua syytä.

Perustuslain kohdassa viitataan yksilön oikeudessa myös "kunnian turvaamiseen" (Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu). Turhan rikoksesta epäilyn voisi katsoa luvattomaksi kunnianloukkaukseksi ja siten perustuslain vastaiseksi.

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Valmistelussa on arvioitu erilaisia mahdollisuuksia ilmoitusvelvollisuuden soveltamisalan rajaamiseksi. Esityksessä on päädytty ehdottamaan samantyyppistä ilmoitusoikeuden ja -velvollisuuden välistä rajanvetoa, kuin lastensuojelulaissa henkeen tai terveyteen kohdistuneiden rikosten osalta. Velvollisuus näin ollen koskisi tilanteita, joissa olisi syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua sellaisen rikoslain 21 luvussa henkeen tai terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetyn teon kohteeksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla ei ole riittävää ammattitaitoa arvioida, missä menee rajat: koska on "syytä", "perusteltua syytä", "olettaa", "luulla" tai "tuntea" jonkun tilanteen tai henkilön olevan vaarassa, tai koska riski on riittävän suuri. Tällainen arviointi on hyvin subjektiivista, eikä muutosehdotuksessa esitetyn ilmoitusvelvollisuuden vaikutuksesta riskien vähenemiseen ole minkäänlaista empiiristä näyttöä.

Ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäilyn asemaan.

Hoitohenkilökunnan subjektiiviset arviot mahdollisista riskeistä ja riskien aiheuttajista tulee varmasti aiheuttamaan tilanteita, joissa henkilöitä tullaan täysin aiheettomasti asettamaan rikoksesta epäilyyn asemaan, mistä seuraa yksilön tarpeetonta leimaamista rikoksesta epäilyksi, luottamuspulaa

lääkäreihin ja hoitohenkilökuntaan, ja turhasta leimaantumisesta aiheuttavia traumaattisiakin tilanteita ja jälkihoitoa.

Tältä osin esitys herättää huolia yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Vanhentuneet tiedot ja hiviin liittyvä stigma lisäävät riskiä siitä, että hiv status saattaa madaltaa ilmoittamiskynnystä tai vaikuttaa uhka arvioihin, vaikka hiv positiivisuus ei itsessään ole väkivallan riskitekijä. Tämä voi johtaa myös varmuuden vuoksi ilmoittamiseen, koska ilmoitusvelvollisuus kaventaa harkintaa. Tämä voisi johtaa epäsuoraan ja suhteettomaan puuttumiseen juuri hiv-positiivisten yksityisyyteen.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Ruotsi

Ruotsissa tiedot, joiden luovuttaminen ei kuitenkaan tietojenluovutuslain perusteella ole mahdollista, ovat muun muassa terveys- ja potilastiedot. Potilastiedot jätettiin lain soveltamisalan ulkopuolelle, jotta hoitosuhteen luottamus ei vaarantuisi.

Suomalainen oikeusjärjestys on, ja tulisi olla pitkälti linjassa muiden pohjoismaiden oikeusjärjestysten kanssa. Esimerkiksi Ruotsissa potilastietojen luovuttaminen jätettiin tietojenluovutuslain ulkopuolelle hoitosuhteen luottamuksen säilyttämiseksi ja varmistamiseksi. Pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa yksilö on voitava luottaa perustuslaissa säädettyihin perusoikeuksiin, ja tietoturva ei saa heikentyä.

Ymmärrämme esityksen taustan ja tavoitteet. Katsomme kuitenkin, että sillä on todellinen riski heikentää hiv-positiivisten henkilöiden hoitoon hakeutumista, hoitoon sitoutumista ja luottamusta sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Nämä vaikutukset ovat ristiriidassa hiv hoidon, kansanterveyden ja perusoikeuksien toteutumisen kanssa. Erityinen riski saattaa liittyä myös stigman lisääntymiseen ja sairauden vanhan kriminalisaatiovarjon vahvistumiseen.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

-

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

-

Muut kommentit.

-

Pasanen Sini
Positiiviset ry